

módot ad a húsvét titkában (Krisztus kegyelmében és feltámadásában) való részesedésre" (Az Egyház a mai világban 22, 45). Hitünk sugallja tehát optimista világszemléletünket, azt, hogy az egyén és a társadalmak sorsa egyaránt a teljes Krisztus, az Omega felé halad. Másrészt komolyan kell végre vennünk, hogy „az egyház szentsége, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének” (LG 1).

Gánóczy Sándor

AZ ÖKUMENIZMUS MAI IRÁNYAI

Azok az egyházak, amelyek hisznek az egyesülés lehetőségében, rendszerint a dialógus fogalmát próbálják valóságra váltani. A római Egyháztitkárság a minap így határozta meg ezt a fogalmat:

„Dialógus akkor áll fenn egyes személyek és csoportok között, amikor a résztvevők mindegyike meghallgatja a másikat és válaszol a másíknak, amikor mindkét fél arra törekszik, hogy megértse a másikat és megértesse magát vele, amikor az egyik kérdezi a másikat és figyel annak kérdéseire, amikor az egyik teljesen megnyílik a másik felé s ugyanakkor befogadja őt. Teszik pedig ezt mindketten egy adott helyzettel, kereséssel vagy akcióval kapcsolatban, s azzal a céllal, hogy együtt haladjanak egy mélyrehatóbb közösség felé az élet, a meg-látás és a tettek terén. Mindkettő kész bármikor helyesbíteni gondolatait, életmódját és cselekvési módját, mihelyt úgy véli, hogy az igazság őt arra készíti. Így a kölcsönösség és a közös felelősségvállalás a dialógus lényeges elemei.”¹

Mondhatjuk, ez az általánosan elfogadott elmélet. De hogyan lesz gyakorlattá? Egyre inkább két irányban. Egyrészt a különböző egyházak, egyházi közösségek² között, másrészt az egyházak és aközött, amit gyűjtőszóval „világnak” nevezünk. Az egyházak közötti párbeszéd mellett egyre inkább előtérbe kerül az egyházakon kívülre terjedő dialógus is.

A) Nem hiányzanak teológusok, akik ez utóbbinak döntő jelentőséget tulajdonítanak. Amennyiben ugyanis az egyházak lényegesnek tekintik az eszmecserét a teljes mértékben világi fórumokkal (természettudományos, technikai gondolkodás, szociális mozgalmak, kulturális irányzatok, kultúrkritikai áramlatok, forradalmi vállalkozások, népjóléti törekvések), annyiban változik önmagukról alkotott fogalmuk is. Minél intenzívebben érdeklődnek a nagy világi létkérdések megoldása iránt, minél aktívabban kívánnak részt vállalni pl. a fajgyűlölet, az éhínség, a háború, a nemzetek közötti vagy társadalmi elnyomás, a kulturális és egészségügyi elmaradott-

ság elleni harcban, annál inkább készek kilépni az egyházi önközpontúság régióiból és készek energiáikat rajtuk „kívül” álló célok érdekében mozgósítani. Az egyházak már évek óta hallgatják a világi vagy elvilágiasodott fórumok hozzájuk intézett bírálatát: Ti, akik az emberré lett Istent hirdettek, ti, akik annak a Jézusnak az örökösei akartok lenni, aki az Isten Igéjének hirdetése közben az éhezőknek ételt, a betegeknek egészséget, a megalázottaknak igazságot, az elhagyottaknak társaságot nyújtott, meddig tanítjátok még, hogy az üdvösség csak „természetfeletti” és csak „túlvilági” valóság? Nem veszitek észre, hogy az „evilág” ma azért fordul el tőletek, mert sokáig a „túlvilágra” hivatkozva nem törődtek komolyan és hatásosan vele? Biztos-e, hogy nem lehet az Isten iránti szeretetet aktív emberszeretet formájában élni? És az emberszeretet, ha a mai világban eredményesen akar aktív lenni, nem kell-e, hogy a megoldásra váró kérdésekhez tudományos hozzáértéssel, technikai szervezettséggel és a haladni akarás radikalizmusával nyúljon? Hogy lehet hinni olyan üdvösségben, amely az emberi eszközök mellőzésével csak kegyelmi eszközöket ajánl, olyan üdvösségben, amely a milliárdnyi boldogtalannak a boldogulást csak a halál utánra ígéri? . . .

Ezeknek a többé-kevésbé jogos vádakkal a hatása alatt a legtöbb egyházban belső krízis lépett fel. A hívek egyrésze, főleg a fiatalság, azt követelte, hogy a kereszténység ma forradalmi humanizmus formájában merjen tanúságot tenni arról az Istenről, akinek kinyilatkoztatása az emberszeretet megnyilatkozásával egyenlő. A hívek másik része az előbbiektől eltérően inkább azt szorgalmazta, hogy a kereszténység ne engedjen demagóg tendenciáknak és legyen bátorsága az elpogányosodott világban a vallási értékek tanújának megmaradni. Legyen mersze visszautasítani minden irányzatot, amely az Istent feledve az embert isteníti. Az ún. progresszív és konzervatív erők közötti feszültség talán még sohasem volt olyan erős, mint napjainkban. Megkülönböztetés nélkül minden egyházban és felekezetben fellépett ez a külső ki-hívás okozta belső feszültség. Ahol a feszültség legalább is ideiglenesen feloldódott, ott olyan dokumentumok jöttek létre, mint a II. Vatikáni Zsinat két konstitúciója, a „Lumen Gentium” az Egyház lényegéről és a „Gaudium et Spes” az Egyház evilági küldetéséről. Az első alkalmas arra, hogy megakadályozza a keresztény közösség felhígulását, a „világban” való feloldódását, a második ugyanennek a közösségnek küldetését fogalmazza meg a világ önzetlen szolgálatára. E két dokumentum mintajellegét Lukás Vischer, az Egyházak Világ tanácsához tartozó „Hit és egyházalkotmány” bizottság elnöke a sioni magyar ökumenikus találkozó résztvevői előtt is kiemelte³. Mindez arra mutat, hogy a nemkatolikus egyházak is hasonló belső krízissel birkóznak, s arra hasonló orvoslást keresnek.

Ilyen módon alakul jelenleg egy újfajta egyházközi szolidaritás. Mivel a világi kihívás nem tesz különbséget ilyen vagy olyan felekezet között,

hanem a közös keresztény alapra hivatkozik, vagy azt vonja kérdőre, kézenfekvő, hogy az egyházak akarva-nemakarva egy újfajta közösség tudatára ébrednek. Úgy valahogy, mint azok a vádlottak, akik csak akkor fedezik fel igazán egymást, amikor ugyanarra a vádlottak padjára ültetik őket és ugyanazt a vétséget olvassák a fejükre.

A mondottak főleg a nyugati, egyre inkább szekularizált világra és a fejlődésben lévő délamerikai, afrikai és ázsiai országokra jellemzők. Az aránylag jómódú ún. „északatlanti” társadalmakban egy erős ateista, agnosztikus vagy egyszerűen valláskritikai hullám jelentkezik mint kihívó erő. Az vonja kérdőre a kereszténységet: milyen részt képes és kíván vállalni a nagy emberi problémák megoldásában, mint amilyen az urbanizáció, az eltömegesedés, a fiatal nemzedék lázadása, a demográfiai robbanás. Egy r é s z vállalásáról van szó, rész-vételről, hiszen a szekularizált világ arról már hallani sem akar, hogy az egyházakra a problémák teljességének megoldása háruljon. A közép-kor nyomai eltűntek. Mindennemű egyházi előjog és oktató fellépés elvetése mellett azonban a szekuláris fórumok hajlandók a teljes egyenjogúság alapján a keresztényekkel megbeszélni, ki-ki mit tehet az embermentő munkában.

Európán és Északamerikán kívül a „Harmadik Világban” is felmerül egy hasonló „vízszintes” együttműködés kérdése. A missziók nem rendelkeznek többé azzal az úgyszólván „atyai” tekintéllyel és hatalommal, mint a gyarmati korban. Mindazonáltal az újonnan függetlenedett államok vezetői rendszerint hajlandók részt adni a keresztény közösségeknek az új társadalom felépítésében. A még forradalmi küzdelmet folytató nemzeti és szociális mozgalmak képviselői hasonlóképpen nem idegenkednek attól, hogy keresztény militánsokkal szövetkezzenek. Tudott dolog, hogy Délamerika katonai diktatúrái vegyest vetik börtönbe a marxista és a keresztényszocialista militánsokat. Erre mutat mindaz, ami a braziliai kínvallatások botránya idején kitudódott, s ami ellen Róma és Genf egyaránt tiltakozott.

Nagy vonalakban ilyen az a helyzet, amely az ökumenikus akciónak és gondolkodásnak az utóbbi években új tápot adott, s amelynek jellemzésére e cikk szűk keretei között csak néhány példát lehetett adni. Már most tény az, hogy egyre több hívő lát a világ kihívásában pozitív tényezőt. Alkalmom ez, mondják, hogy a keresztények egyre inkább rádöbbenjenek: teljes mértékben ehhez a mi mai, konkrétan vajúdó emberiségünkhöz tartoznak. Így „belügyeik” és „külgügyeik” között a határ sokszor nagyon is relatív, mozgó jelleget ölt. A sziklára épült ház képe helyett a hazáját elhagyó Ábrahám és a pusztában vándorló választott nép képei jutnak előtérbe. Ki az „otthonból”? Ki a megszokott, meghitt, biztonságos „hazából”? Ki az „idegenbe”? Ki oda, ahova a kihívó világ szavával az Isten hívja ki népét! Ilyen és hasonló jel-szavakat hangoztatva sok keresztény úgy véli, hogy m a m a g u k a z e g y h á z a k k é n y s e r ű l n e k ö n n e m g t a g a d á s r a , önfelülmúlásra, önátadásra, éspedig ama régi jó „balesetbiztosítás” nélkül, amelyet nemrég még

az államegyházi rendszerek vagy szövetségek jelentettek számukra. Egyedül az Isten hatalmában bízva, fegyvertelenül kell porondra lépniük. De éppen ebben a dávidi bátorságban és bizalomban rejlik az őskeresztény hivatástudat felújulásának lehetősége. A küldetés, az apostoli vállalkozó szellem és képzelőtehetség, a szolgálatként önként vállalt munka és az ahhoz szükséges szakértelem és mozgékonyság: mindez újra mint a krisztusi közösség lényegi alkotóeleme jelenik meg a szóbanforgó hívők szemében. Ők küldetésük céljaként fokozott mértékben az egyszerre világi és világon túli üdvösséget, boldogulást jelölik meg. Azzal, hogy az embertárs világát komolyan veszik, szavahihetővé akarják tenni tanúságtételüket a teljes és végleges kiteljesedésről Istenben. Biztos, hogy közülük nem mindegyik követeli, hogy az egyházak vessék bele magukat a felélelő törekvő osztályok és népek politikai harcába. Azonban sokan úgy vélik, hogy az egyházak minden tagjában, legyen az világi vagy pap, ki kell fejlődnie egy politikai érzéknek, érdeklődésnek a közügy iránt, készségnek a közjó érdekében történő felelősségvállalásra.

Ott, ahol ilyesféle tettekész szolgálat-ethosz jut érvényre, az ökumenizmus könnyen elveszíti kiváltságosan dogmatikus, teoretikus jellegét. Más ennek vagy annak a felekezethoznak a tanítása Krisztus jelenlétéről az Eucharisztiaiban? Vagy a papság lényegéről? Vagy Mária szerepéről az üdvörtörténetben? Vagy a házasság szentségi jellegéről? Meglehet! Ezekről a dolgokról azonban majd „útközben” beszélgetünk el. A lényeges az, hogy útra keljünk, éspedig közösen, az embermentő munka felé. Ilymódon nyilatkoznak nem egyszer a szóbanforgó irányzat képviselői.

Ezek egyébként nem riadnak vissza az Eucharisztia felekezeti közötti megülésétől, az ún. „intercommunio”-tól sem. Mert meg vannak arról győződve, hogy a közös küldetés tetteles vállalása elégséges alap az egyházi Egység szakramentumának közös vételére. Evangélikusok, reformátusok és anglikánok körében már hivatalosan is alkalom nyílik az ilyen közös ürvacsorákra. Az Egyházak Világtanácsa is inkább ez irányban orientálódik. A katolikus egyház álláspontja viszont nagyon tartózkodó ezen a téren. Szerinte az Oltáriszentség és a papság értelmezésében még olyan hittani ellentétek állnak fenn, hogy nem lehet őket egyszerűen zárójelbe tenni. Az igazság kedvéért meg kell azonban jegyeznünk, hogy egyes katolikus csoportok nem vetnek ügyet a hivatalos tilalomra és gyakorolják a katolikus-protestáns interkommuniót.

B) Ez utóbbi megállapításból kiindulva könnyű áttérni a mai ökumenizmus másik főirányára, az egyházak és egyházi közösségek közötti dialógusra. Legelőször is azt kell megjegyezni, hogy a párbeszédnek ez a fajtája az utóbbi időkben erősen az imént leírt világ-problematika befolyása alatt folyik tovább. Erre csak két példát: Az a vegyesbizottság, amely Róma és Genf megbízásából, protestáns, ortodox, anglikán és katoli-

kus teológusok bevonásával az egyház apostoli és katolikus jellegének témakörével foglalkozott⁴, az egyházak apostoli jellegét elsősorban a krisztusi küldetés aktuális, tevékeny kifejtésében határozta meg, nem pedig pusztán az egyházi rend és tan apostoli leszármaztatásában. A „missio” tehát előtérbe került a „successio”-val szemben. — A római Egységítőkárság és a Református Világszövetség között 1970-ben elindított párbeszéd keret-témája „Krisztus jelenléte az Egyházban és a világban” lett⁵. Az ekleziológiai önelemzés mellett tehát Krisztus egyházon-kívüli működése is tárgyalási téma lett.

Progresszív tagjai készítésére az egyházak legtöbbje hivatalosan foglalkozik a „világ” felől jövő kihívásokkal. Nem hagyják azonban magukat e kihívásoktól igazgatni, s még kevésbé terrorizálni. Így hidegvérrel folytatják egymással a teológiai és pasztorális dialógust, amelynek főtémái a következők: az Ecclesia lényege és szervezete (struktúrák, hierarchia), a papság, azaz a különleges egyházi szolgálat (ministerium), az Eucharisztia, a vegyes házasságok. A párbeszéd számos különböző fórumon és szinten folyik.

Katolikus részről tudvalevő, hogy a római Egységítőkárság a holland Willebrands bíboros vezetése alatt rendszeresen fejleszti kapcsolatait elsősorban közvetlen partnerével, a genfi Egyházak Világtanácsával. (Szó van arról is, hogy a római katolikus egyház felvételét kéri ebbe a tanácsba. Egyelőre inkább gyakorlati, mint hittani jellegű nehézségek tartják vissza.) Ezen kívül azonban a Titkarság a zsidósággal is ápolja a kapcsolatokat, hiszen abból a Zsinat által megfogalmazott tételből indul ki, hogy a bibliai Izrael a keresztény hit csíráját hordozta magában⁶. A többi nemkeresztény vallás és az ateista gondolkodás képviselőivel külön római szervek folytatnak párbeszédet, ami arra vall, hogy semmilyen világnézet sem kerüli el a katolikus egyház figyelmét. Azokkal, amelyek kifejezetten humanista elmélet és gyakorlat alapján állnak, eszmecserét kíván folytatni.

Ismert dolog, hogy egyes országokban fejlettebb az ökumenikus tevékenység, mint másokban. Különleges említést érdemel Németország, Franciaország, az Egyesült Államok és Hollandia. Németországban több fontos egyetemen (pl. Tübingenben és Münsterben) a protestáns és katolikus teológiai fakultás egyaránt rendelkezik ökumenikus intézettel. Ezeknek gazdag könyvtárai és szemináriumi bőséges lehetőséget nyújtanak a diákoknak arra, hogy ökumenikus nézőpontból szakosítsák teológiai ismereteiket, hogy ilyen témáról írják doktori értekezésüket.

Franciaországban, ahol a protestánsok kisebbségben vannak, a párizsi Katolikus Egyetem (Institut Catholique) rendelkezik egy Ökumenikus Intézettel (Institut Supérieur d'Etudes Oecuméniques), amely katolikus, ortodox, anglikán és zsidó teológusokat alkalmaz. Különböző felekezetekhez tartozó diákokat vesz fel és szakképesítést ad nekik a különböző keresztény hagyományok ismeretéből. Nem egy szemináriumnak vegyes vezetősége van, pl.

egy református és egy katolikus teológiai tanár. Mivel Párizs nemzetközi kultúrközpont, az Intézet diákjai Afrikától Ázsiáig és Spanyolországtól Lengyelorszáig a legkülönbözőbb országokból verődnek össze. Sok laikus hallgató is van. Ez a sokrétűség hatalmas mértékben elősegíti az ökumenikus párbeszédet. (Maguk a tanárok is különböző származásúak: 16 francia, 3 orosz, 2 magyar⁷, 1-1 német, osztrák, görög, libanoni származású).

A különböző nyelvterületek szerint csoportosított püspöki konferenciák egyike-másika, így pl. a német és a francia, külön ökumenikus bizottságokat hozott létre, amelyek a dialógusért különböző szinten felelősek. Teológiai és lelkipásztori tanácskozásokat, közös (Eucharisztia nélküli) istentiszteleteket, ökumenikus week-endeket, ifjúsági táborokat, plébániai akciókat szerveznek.

Külön említést érdemel a Taizé-i protestáns szerzetesközösség. Bár a katolicizmushoz közelálló jellege miatt a világ protestánsainak többsége nem helyesli minden vállalkozását és teológiai megnyilatkozását, ennek a közösségnek prófétai szerepében kevesen kételkednek. Évente sokezer hívő és hitetlen fordul meg Taizében, hogy ott egy imádságos, de ugyanakkor a világ felé nyitott szellemmel ismerkedjék meg. A rendház tagjai többkevesebb időt a világ legelmaradottabb, legszegényebb vidékein töltenek aktív szociális munkával, úgyhogy szellemük a világ nagy, reális problémáinak ismeretét szerint idomul. A lelkiség, a bensőség, az egyházközötti keresés náluk harmonikusan párosul az apostoli küldetéstudattal.

C) Felvetődik már most a kérdés: Milyen eredményre lehet számítani az egyházak közötti dialógus terén? Jelenleg sokan úgy vélik, hogy a dogmák kérdésében az utolsó tíz esztendő próbálkozásai nem hozták közelebb egymáshoz a tárgyalófeleket. Ez nagyrésztben igaz is, ami a részletkérdéseket illeti. Azonban az ekkleziológia átfogó kérdéseiben nem egy megfigyelő szerint érdekes közeledésre került sor. A protestánsok inkább a katolikus hagyomány irányában fejlődtek, a katolikusok pedig egyre nagyobb teret engedtek olyan tételeknek, amelyek az ortodox, anglikán és protestáns egyházfelfogásokkal mutatnak rokonságot.

A protestáns egyházak kezdettől fogva, a reformáció kora óta, inkább helyi, sőt nemzeti jellegűek voltak. Ez nem egyszer nyomasztóan hatott rájuk történelmük folyamán. Most, napjainkban a világ helyzete viszont arra készíti őket, hogy szűkebb határaikból kilépjenek és univerzális, egyetemes erőként lépjenek fel. Ezért szinte ösztönösen keresik a szövetekezést, az átfogó szervezethez és az egységes cselekvés különböző előfeltételeit.

A katolikus egyház ezzel szemben egyre inkább érzi, hogy az ő sokszázados, a római jog segítségével kiépített, centralizált egyetemesége ma, a pluralizmus korában, sokszor inkább terhet, mint előnyt jelent

számára. Ezért ekkleziológiája egyre inkább a helyi egyházak jelentőségét és szerepét emeli ki. Ezen a téren tehát úgy látszik, hogy az ellenkező irányú fejlődés találkozáshoz vezet.

Minden azon múlik, hogy a gyakorlat és az elmélet mindkét oldalon nagyjából egyenlő viszonyba kerül-e egymással vagy nem. Ha igen, akkor nem lehetetlen, hogy például a pápai funkció kérdésében egy szép napon megegyezésre kerül sor. Amennyiben a pápa szerepét egy egyszerre plurális és univerzális egyházi világtársaság egységének szolgálatában határozná meg mindegyik fél, szó lehetne egy messzemenő egységről. Persze ehhez nem elég számos protestáns egységsumja. A katolikus egyháztan korszerű megfogalmazása is szükségesnek mutatkozik.

Hogy ilyesmi folyamatban van, azt a kollegialitás és a korrespondenzabilitás (közös felelősség) elméletének és gyakorlatának zsinatutáni továbbfejlődése mutatja⁸. Az ezentúl kétévenként tartandó római Szinodus gyakorlata könnyen oda vezethet, hogy a helyi egyházak növekvő mértékben veszik majd ki felelős részüket a világegyházi ügyek intézésében. Választott, közösségi és kollegiális választás révén kijelölt püspöki, papi és laikus képviselőiken keresztül ilymódon oda hathatnak, hogy a fontos hit- és erkölcstani vagy gyakorlati döntések súlya ne nehezdedjék kizárólag a pápa vállára. Másrészt a pápa döntőbírói és primátusi működése a véleménykülönbségeket inkább a kiegyensúlyozott megoldás, mint a frontmerekedés felé tudja vezetni. Ha a Szinodus gyakorlata eredményesnek bizonyul, valószínű, hogy új ekkleziológiai fejlődést hív életre, amely a keleti, anglikán és protestáns egyházak konciliáris igényeit az eddiginél nagyobb mértékben ki tudja elégíteni.

Hogy más dogmatikai kérdésekben hasonló kölcsönös közeledésre lehet-e számítani, az egyelőre még bizonytalan. A helyzet nagyon sokrétű. Légió a különböző, ellentétes keresési, kutatási irányzatok száma minden egyházban. Még bonyolultabbá teszi a helyzetet egy egészen új általános problematika jelentkezése. Ez abban áll, hogy ma már nem annyira különböző hitvallások és katekizmusok egyeztetéséről van sokhelyütt szó, hanem inkább arról, hogy korunk szellemi áramlataival szemben a legalapvetőbb hitigazságokat is új nyelvi köntösben kell kifejezni. Pl. az ún. „Istenkérdés” egészen akuttá vált. A hagyományos Isten-tan és krisztológia (de Deo uno, de Trino, de Verbo incarnato, de Redemptore), amely nemrég még a különböző szétváltan élő egyházak közös patrimoniumának számított, ma erős kritikába ütközik. A modern antropológia és az összehasonlító vallástudományok éppúgy, mint a természettudományos világkép arra készítik teológusainkat, hogy Istenről és Krisztusról többé ne kereszténységeleji vagy középkori fogalmi nyelven beszéljenek. Természetesen ugyanarról az élő Istenről és ugyanarról a Jézus Krisztusról kell hogy beszéljenek, mint a Biblia. De más fogalmakkal, más embertani és történelmi adottságokkal

számolva. Mert a régi kifejezőmód ma sokszor félreértésekre ad okot, s így közvetve a hitehagyás terjedéséhez vezethet.

Ilyen alapvető kérdésekkel minden keresztény közösségnek foglalkoznia kell, amennyiben egy szekularizálódó társadalomban él. Mindegyikre ráhárul ez a feladat, ha nem akarja, hogy a racionalizált és pluralista világban éppen a legműveltebb rétegekkel veszítse el kapcsolatát. Az ilyenfajta szellemi erőfeszítés természetesen csak serkentőleg hathat az ökumenikus párbeszédre. Hiszen ma már nem annyira a protestantizmusnak vagy a katolicizmusnak, hanem inkább magának a kereszténységnek a fennmaradásáról van szó. Radikális problémák korát éljük: radikális megoldások kellenek.

Mindent egybevetve azt mondhatjuk, hogy az ökumenizmus jelenlegi kettős irányzata üdvösen és reménységet keltően egészíti ki egymást. Kinyílás a világ nagy egzisztenciális kérdései felé, s ugyanakkor erőteljes belső „aggiornamento”: a kettő együtt a kereszténység számára új fellendülés lehetőségét hozhatja magával. Az élet-halálharc mindig jót tett életrelvő embereknek . . .

JEGYZETEK

¹ **Reflexions et suggestions concernant le dialogue oecuménique.** Munkaeszköz (document de travail) az egyházi hatóságok számára, a Zsinat ökumenizmus-dekrétumának gyakorlati alkalmazására. Secrétariat pour l'unité des chrétiens, Service d'information, n° 12, 1970/IV december, 5. oldal.

² A kétfajta közösség különbségéről lásd: Ökumenikus dekrétum 3.

³ Ez a találkozó 1971 április 12-18 között zajlott le a svájci Sionban a Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom és az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia Szabadegyetemének közös rendezésében, mintegy kétszáz külföldi és otthoni magyar részvételével.

⁴ Ez a Vegyesbizottság 1967-től 1970-ig folytatta tevékenységét 15 különböző felekezetű és nemzetiségű teológus bevonásával. A főbb kérdéseket összefoglaló előadásokban a következő résztvevők tárgyalták: R. Schnackenburg (a kutatás jelenlegi állása az apostolkérdésben), E. Lanne OSB (a helyi egyház; pluralizmus és egység), J. D. Zizioulas (az eucharisztikus közösség és a katolicitás), J. Bosc (az egyház katolicitása), A. Gánóczy (egyházi szolgálat, püspöki és primátusi szolgálat), J. L. Witte SJ (az egyház szakramentális jellegének problémája), W. Panzenberg (az eszkatológia jelentősége az egyház apostoli voltának és katolicitásának megértésében). E szövegeket lásd az ISTINA 1969/1, január-márciusi számában.

⁵ A kijelölt bizottság legutóbbi ülése 1971. ápr. 13-án volt.

⁶ Lásd a Zsinat dokumentumát: „Declaratio de Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas”, AAS 58 (1966), 740-744. A 4. § így kezdődik: „Krisztus egyháza elismeri, hogy hitének és választottságának kezdetei Isten üdvösségszerző titkos terve szerint megvannak már a pátriárkáknál, Mózesben és a prófétákban. Vallja, hogy a keresztények valamennyien Ábrahám fiai hitük folytán . . .”

⁷ Vajta Vilmos evangélikus és Gánóczy Sándor katolikus professzor.

⁸ Lásd cikkemet: „Comment valoriser la Collegialité vis-à-vis de la primauté papale?” CONCILIAM 1971 április.